
Terminológia

Lásd 231

Történet

95/192

GUDAUSKAS, Renaldas: Lithuanian library history = Int.Inf.Lib. Rev. 26.vol. 1994. 4.no. 271-287.p.

A litván könyvtárügy története

Könyvtárügy; Könyvtárügy története

A cikk a litván könyvtárügy történetének legfontosabb állomásait mutatja be, külön kiemelve a szovjet korszak sajátos vonásait. Leírja a könyvtárügy jelenlegi helyzetét a független Litvániában. A történeti visszatekintés arról tanúskodik, hogy a litván könyvtárak helyzetét, fejlődési színvonalát és ütemét sajátos történelmi feltételek, társadalmi és gazdasági körülmények alakították.

Történetük első időszakában a litván könyvtárak az európai könyvtártörténet értékes részét képezték. Litvánia függetlenségének elvesztése után azonban tevékenységük jelentősen visszaesett, s ennek következtében elszigetelődtek a nemzeti történelmi fejlődéstől. A függetlenség visszanyerése után ismét lehetőség nyílt a könyvtárak talpra állítására, ez a folyamat azonban sajnos a szovjet korszakban megtorpant. A társadalom nem értékelte a könyvtárakat és a könyvtárosok munkáját. Ennek ellenére ennek az időszaknak is voltak bizonyos eredményei: a

könyvtárosképzésnek jól működő rendszere alakult ki, számtalan könyvtári hálózat jött létre és fellendült a könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatás.

Az utóbbi időszak igen nehéz a litván könyvtárak számára. A gazdasági válság éveiben a könyvtáraknak létükért kell küzdeniük. Ma már csak a működés minimális feltételeinek biztosításáról, a túlélés lehetőségéről beszélhetünk. A könyvtárak műszaki háttere igen gyenge, csak néhány alkalmaz számítógépet. A könyvtárak fejlődésének e legújabb korszaka új gondokat vet fel és kiélezi a régieket. A litván államnak meg kell változtatnia a könyvtári rendszert és annak funkcióit, s át kell szerveznie a könyvtárak tevékenységét. Litvánia jelenlegi helyzete új lehetőségeket teremt a könyvtárak fejlődésére, aminek legfontosabb eleme, hogy az ország ismét visszanyerte függetlenségét. Már eddig is sokat tettek a könyvtári munka deideologizálása és a demokrácia elveinek meghonosítása érdekében. E folyamat eredményeként minden litván állampolgárnak jogában áll a könyvtárakban tárolt információt használni. A litván könyvtárak most nemzetközi kapcsolataik helyreállításán, újak kialakításán fáradoznak, s igyekeznek a nemzetközi információs rendszerbe integrálódni. (Autoref.)

95/193

VODOSEK, Peter: "Die öffentliche Bibliothek ist die nothwendige [!] Ergänzung der öffentliche Schule". Die Freie Bibliothek & Lesehalle in Frankfurt am Main, die Bücherhallenbewegung und die Volksbildung am Ende des 19. Jahrhunderts = Buch Bibl. 47.Jg. 1995. 2.no. 143-149.p.

Res. angol nyelven

"A közkönyvtár a nyilvános iskola szükséges kiegészítője." A 19. századi közkönyvtárakról és a közoktatásról a frankfurti városi könyvtár évfordulója kapcsán

Könyvtártörténet -nemzeti; Közművelődési könyvtár

A frankfurti városi könyvtár alapításának 150. évfordulója alkalmából a szerző feleleveníti a

múlt század végén induló közművelődési mozgalmat, amelynek eredményeként sok közkönyvtár alakult. Milyen politikai indítók állt e kezdeményezések mögött? Egyrészt az a remény, hogy a széles tömegek számára megnyílik az út a művelődéshez, s ezáltal a köz- és a politikai életben való aktív részvételhez. Ezen ideális, demokratikus megközelítés mellett azonban egy másik erő is működött: egyes csoportok a szociális demokrácia elnyomását és az országnak a világgiacon való megerősítését remélték. Ezért a könyvtárosoknak társadalomalakító szerepet is tulajdonítottak.

(Autoref.)

Kutatás és fejlesztés

95/194

ROBERTS, Stephen A. – BRIGGS, Penny: Registers of research work in library and information science: report of a project undertaken by the IFLA Section in Library Theory and Research = Int.J.Inf.Lib.Res. 6.vol. 1994. 1/2.no. 50-63.p. Bibliogr. 14 tétel.

Könyvtártudományi kutatások nyilvántartása: az IFLA könyvtártudomány-elméleti és -kutatási szekciójának jelentése

Felmérés [forma]; Könyvtártudományi kutatás; Kutatásnyilvántartás

Az IFLA könyvtárelméleti és kutatási szekciója (IFLA Section on Library Theory and Research) világméretű vizsgálatot indított a könyvtár- és információtudományi kutatási nyilvántartások felmérésére. A cikk beszámol a felmérés eredményeiről, és közreadja a probléma stratégiai elemzését. A brit Bowker Saur által kiadott Current Research a hatékony nyilvántartások modelljének tekinthető, de jó néhány egyéb minőségi regiszter is létezik, amelyeket együttműködéssel, hálózatosítással érdemes lenne bevonni egy közös rendszerbe.

(Autoref. alapján)

95/195

HANNABUSS, Stuart: Approaches to research = Aslib Proc. 47.vol. 1995. 1.no. 3-11.p. Bibliogr.

A könyvtártudományi kutatások természete és típusai

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártudományi kutatás

A könyvtártudomány és informatika területén növekszik a kutatás szerepe. A kutatások egy része, más tudományterületekhez hasonlóan önmagáért a tudás megszerzéséért történik, de egyre több a pragmatikus vagy hasznosítási kutatás is, különösen az egy-egy intézményen belül folyó kutatások esetén.

A kutatás során fontos a módszerek meghatározása. A kutatás lépései közül az első az igény felismerése. Ezt követi az irodalomkutatás, amellyel meghatározzuk, mit írtak eddig az adott témáról, és amely gyakran új kérdéseket vet fel.

Ezt követi a kutatási probléma specifikálása, majd maga a kutatás. Végül következtetéseket kell levonnunk, esetleg ajánlásokat kell tennünk.

A könyvtártudományi és informatikai kutatás során is világosan és meggyőzően kell elmondani terveinket, és anyagi támogatást kell megvalósításukhoz szereznünk. Ezt szolgálják a pályázatok, felterjesztések, amelyeknek összeállításával már az egyetemi hallgatóknak is foglalkozniuk kell.

A pályázatnak világos képet kell festenie a célokról, módszerekről és – paradox módon – még le nem folytatott vizsgálatok eredményeit kell előrevetítenie. Tartalmaznia kell az eredmények elemzésének, interpretálásának módszereit is és nem szabad elhanyagolnunk a meglévő eszközök, a résztvevő személyek, a költségvetés és a határidők kifejtését sem.

A könyvtártudomány és informatika területén az alkalmazott kutatások a népszerűbbek, amelyek azonban tartalmazhatják az alapkutatás elemeit is. A kutatás lehet történeti természetű is.

A kvantitatív (mennyiségi szemléletű) kutatás ellenőrizhető és mérhető összefüggéseket tár fel különféle változók megválasztásával és vizsgálatával. Kísérletinek is nevezik, mivel a természettudományos kísérletekhez hasonlít. Gyakori módszere az interjú, amely vélemények, értékek, érzések megismerését szolgálja.

A kvalitatív (minőségi szemléletű) kutatás a megértést, a kontextust hangsúlyozza, a társadalmat és a viselkedést a kutató saját szemszögéből nézi. Módszerei az antropológiában és az etnográfiában gyökereznek. Legtöbbször nem egy hipotézist vesz kiindulópontnak, hanem az emberekkel és a situációkkal kíván megismerkedni.

Egyes emberek személyes dokumentumainak tanulmányozása lehet kvantitatív (pl. tartalomelemzés), de a dokumentumokban megjelenő ideológiai elemeket is figyelembe veheti, kvalitatív válna ilyen módon.

A részvételt is magába foglaló megfigyeléssel a kutató része lesz alanyai életének, ami közvetlen, kézzel fogható tapasztalatot eredményez, de azzal is jár, hogy befolyásolja környezetét.

A kutatók gyakran találják szembe magukat az információk nagy tömegével, amelyben rendet kell teremteniük, például úgy, hogy a fontos vagy ismétlődő témákat emelik ki.

Az ún. holisztikus kutatás egyaránt ismerni kívánja a cselekvő személyeket és kontextusukat, a tényeket és értékeket. Ez tulajdonképpen az induktív gondolkodást jelenti, vagyis azt, hogy az egyedi példától haladunk az általánosítás felé.

A könyvtártudományi és informatikai kutatás módszere igen gyakran a kérdőívre és az interjúra alapozott felmérés, de célszerű más tudományterületi kutatási módszerekkel is megismerkednünk és azokat alkalmaznunk.

(Koltay Tibor)

95/196

LOR, Peter J.: Student errors in library science research: what we can learn from them = Int.J. Inf.Lib.Res. 6.vol. 1994. 1/2.no. 1-12.p. Bibliogr. 4 tétel.

Jellemző hibák a könyvtárszakos hallgatók szakdolgozataiban: mit tanulhatunk belőlük

Disszertáció; Könyvtárosképzés -posztgraduális; Könyvtártudományi kutatás

Az elmúlt két évtizedben feltűnően megnőtt a Dél-afrikai Köztársaság egyetemlein elfogadott könyvtártudományi diplomamunkák és disszertációk száma: 1982-ben már 103 magiszteri és 22

doktori diplomát osztottak ki. A szerző, a University of South Africa könyvtártudományi tanszékének professzora a "Kutatásmódszertan" tantárgy oktatásának racionalizálása céljából megvizsgálta, majd három kategóriába sorolta a benyújtott disszertációk legjellemzőbb hibáit.

Homályosság–terjengősség. Egy magiszteri címre pályázó hallgató 800 oldalas dolgozatot készített, a következő címmel: "A kutatók információellátása a szerkezetek aszinkron rotációja területén, különös tekintettel az Aszikron Szerkezet-Rotációs Kutatócsoport (ASZRKCS) tevékenységére". A disszertáció terjedelmét tekintve a pályázó részletesen kidolgozhatta volna a fenti területet kutató kb. 200 munkatárs információkeresési szokásait, ehelyett azonban öt bevezető fejezetet írt különféle elméleti és összehasonlító könyvtártudományi kérdésekről, majd két fejezet következett az ASZRKCS tevékenységéről, egy a kérdőíves felmérés általános módszertanáról, egy a naplóval kombinált interjúra épülő felmérésről, ezután több mint száz oldalon táblázatba foglalta az adatokat és tárgyalta az eredményeket. Mivel mindezzel még elégedetlen volt, egy másik empirikus felmérést is végzett, amelynek ismertetése további három fejezetet igényelt, végül egy rövid, mindössze 12 oldalas fejezetben próbálta meg az összes eredményt összegezni.

Ez a dolgozat egy igen szorgalmas hallgatóról tanúskodik, aki némileg szem elől tévesztette a kitűzött célt. Jellemző, hogy már a kiindulási probléma megfogalmazása kissé homályosra sikerült: "A jelen kutatás célja annak megállapítása, hogy a szerkezetek aszinkron rotációját kutató közösség számára nyújtott információellátás áthidalja-e a kutatási információk hasznosításának a problémáját a kutatási tevékenység megtervezéséhez, kivitelezéséhez és szintéziséhez szolgáltatott információk segítségével."

Mindezt célratoróbban is meg lehetett volna fogalmazni egy kérdéssel: "Milyen mértékben segítették az ASZRKCS információk központja által szolgáltatott információk a kutatási projektek megtervezését, kivitelezését és szintézisét?"

"Hipotézis-mánia". Amerikai kutatómódszertani példákat alapul véve sok hallgató úgy gondolja, hogy a kutatást kötelező valamilyen hipotézissel bevezetni, vagy egyéb, az amerikai szövegekben rendszeresen alkalmazott módszertani apparátosok speciális, a beavatlanok számára érthetetlen szakzsargonnal díszítve megfelelő tudományos színvonalra emelni. Eb-

ből adódik, hogy még akkor is, amikor egyértelműen felderítő vagy leíró jellegű kutatást végeznek, nem pedig valamilyen előrevetített feltételezést akarnak *bizonyítani*, felállítanak egy "hipotézist", például célként annak megállapítását tűzik ki, hogy "az intézmény természetéből kiindulva szükséges-e vagy nem szükséges a könyvtár támogatása a) a kutatáshoz, b) az oktatáshoz, c) a fejlesztéshez." A valódi hipotézis nem más, mint "két vagy több változó közötti kapcsolatra vonatkozó feltételezett kijelentés". A feltételezés az előbbi példában jelen van, de nyilvánvalóan nem változók közötti kapcsolatra vonatkozik.

Koncepció-csúsztatás. Ebbe a kategóriába sorolható a "változó" fogalmának elégtelen ismerete és a változók kezelésének következetlensége, "csúsztatása". Egy könyvtárhasználati vizsgálat készítője a megkérdezett "felőtt", "gyermek" és "tizenéves" használókat tekintette változóknak, mivel e használói csoportok a "korcsoport" kategórián belül "változtak". Egy másik szerző az egyetemi hallgatók információkeresési szokásait vizsgálva úgy döntött, hogy ebben az esetben a "hallgatók" a változók. Mikor a vizsgáztató erre rákérdezett, az illető megmagyarázta, hogy a hallgatók nagy mértékben változnak, hiszen egyik sem olyan, mint a másik...

A fogalmak csúsztatása a következő példán szemléltethető. Egy kérdőív egyik kérdése így hangzott:

"Melyik információforrás biztosítja leggyakrabban az Ön számára az oktatáshoz, a kutatáshoz vagy a konzultációhoz szükséges információt? Jelölje be mindegyik kategóriában a leggyakrabban használt forrásokat!"

Itt fontos megjegyezni, hogy a leggyakrabban *használt* források nem feltétlenül azok, amelyek a leggyakrabban *biztosítják* a szükséges információkat. Az eredmények tárgyalása során a pályázó leszögezte:

"Bebizonyosodott, hogy az előnyben részesített forrás a könyvtáros: leginkább a kutatáshoz (48%), majd az előadásokhoz (42%) és a konzultációhoz (15%) veszik igénybe a segítségét."

Valójában szó sem volt "előnyben részesítésről". E hibás következtetésből kiindulva a hallgató a továbbiakban még arra is kitért, hogy melyek azok a források, amelyeket az oktatók minden valószínűség szerint ajánlani fognak a diákjaiknak. Figyeljük meg a csúsztatás folyamatát: a kívánt információt "leggyakrabban biztosító" for-

rásokból "leggyakrabban használt", majd "előnyben részesített", végül "a hallgatóknak valószínűleg ajánlott" források váltak.

E típushibákért a szerző egyértelműen az oktatást, s nem a dolgozatok készítőit teszi felelősé. Megvalósítandó feladatként a konzulensek még időben történő figyelmeztetését és a kutatómódszertan demisztifikálását javasolja.

(Novák István)

Információgazdálkodás (Information Management)

Lásd 223

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

95/197

COLMER, Margaret: Information technology and politics = Aust.Lib.J. 43.vol. 1994. 2.no. 118-131.p. Bibliogr.

Információtechnológia és politika

Állami irányítás; Információs társadalom; Információtechnológia; Tájékoztatási politika

Az információs technológia képes a politikai hatalom koncentrálására nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. A várakozások ellenére a fejlett technológiának számos negatív társadalmi következménye mutatkozik: erősödik az állam ellenőrzése a társadalom fölött, a hatalom birtokosai még nagyobb fölénybe kerülnek az egyszerű

állampolgárokkal szemben. Nemzetközileg a fejlődő országok hátránya nő, csökken nemzeti szuverenitásuk.

A "teledemokrácia", azaz a számítógépes hálózatok igénybevétele a közvetlen politikai részvétel elősegítésére, illúzióknak bizonyult, sőt a politikusok hatalmát növeli. Megmaradnak az egyenlőtlenségek a hozzáférést illetően: a technikai feltételek költséges mivolta számos polgárt kizár az információ hasznosításából. A hálózatok lehetőségeivel azok a csoportok tudnak élni, amelyek anyagilag erősek; így aztán megengedhetetlen előnyre tesznek szert másokkal szemben. Az Internet, amely felsőoktatási és kutatási hálózatnak indult, mindinkább a nagy vállalatok marketing-eszközévé válik. Az elektronikus hálózatokon lebonyolított közvéleménykutatásokban ott rejlik a manipuláció veszélye, hiszen az információs technológia politikailag nem semleges. A tömegkommunikációs eszközök terén végbemennő koncentráció azt eredményezi, hogy a legkisebb hatalommal rendelkezők kiszorulnak a politikai nézetcsereből. Az információs technológia lehetővé tette, hogy az állam szorosan nyomon kísérje a polgárok mindennapi életét és a társadalmat szoros ellenőrzése alá vonja a különféle adatbázisok összekapcsolásával. Az információ, még az állam által létrehozott információ is áruvá válik. A részletes és szakszerű információ inkább hátrányára, semmint előnyére vált a politikai döntéshozatalnak. A televíziós adás nevelési szempontja háttérbe szorult a specializált csatornák következtében. Számos egyén és szervezet kiszorult a politikai vitákból, mert nem tud élni a számítógépes modellekkel a döntéshozatal folyamatában. Azok az országok, amelyek ellenőrzik az információs technológiát, valójában ellenőrzik a globális döntéshozatalt: a világban érvényesülő kölcsönös függés korlátozza a nemzeti szuverenitást, az országok kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek az információs technológia terén vezető szerepet betöltő állammal szemben. A fejlődő országok esetében ez új gyarmatosítást eredményez. A multinacionális vállalatok kezében a kizsákmányolás eszközévé válik az információs technológia, ami a társadalmi berendezkedést tekintve az egyetlen elfogadható megoldásnak a nyugati demokráciát állítja be. Az információk szabad áramlása elsősorban a multinacionális vállalatok számára biztosítja a szabad piacot. Kulturális területen az a veszély fenyeget, hogy a nagy és legerősebb nemzetek